

A hazai ruthenisztika most építi ki szervezeti kereteit. Most alakítja ki módszereit, most fogalmazódnak meg e szlavisztikai diszciplína prioritásai, feladatai; pl. általános és szakbibliográfiák, szótárak készítése, kiadása; a magyarországi ruthenisztika történetének megírása; kéziratos és nyomtatott nyelvemlékek feltárása, elemzése; ukrainisztikai és ruszinisztikai tankönyvek készítése, szerkesztése és kiadása; magyar–ukrán, magyar–ruszin nyelvi és művelődési kapcsolatok kutatása; a magyar kultúra értékeinek megismertetése ukránul és ruszinul; az ukrán és ruszin kultúra eredményeinek megismertetése magyar nyelven; műfordítók és műfordítások számontartása, ill. elemzése; az ukrán és ruszin irodalom magyarságképének vizsgálata.

Mindegyik környező országban élnek ruszinok, így Ukrajnában is, akiknek történelme a magyarokéval azonos keretekben zajlott, s akiknek irodalmi és népnyelvük, kiadványaik hungarisztikai vonatkozásokat is tükröz. Ukrajnában, a közvetlen szomszédságunkban Kárpátalján számottevő magyar él. A kapcsolatok ápolásához többek között jó szótárak, nyelvkönyvek szükségesek. Ugyanakkor a hazai szlavisztika egyik feladata, hogy legközelebbi keleti szláv népszemélyeink és egyik hazai nemzetiségünk – a ruszinok történelméről, nyelvéről, demográfijáról pontos és megbízható képet nyújtsunk. Kárpátalja mintegy ezer esztendeig a magyar állam része volt. Területén olyan interetnikus, interlingvális folyamatok zajlottak le, amelyek kutatása a magyar tudomány illetékességi körébe is tartozik. A kárpátaljai magyarok és a ruszinok valamint ukránok politikai, tudományos és művelődési kapcsolatai is egy sor kutatnivaló témát kínálnak.

A bibliográfia első kötetének megjelenése óta Udvari István sokat tett azért, hogy a tudományos közvéleményünk adekvát képet nyerjen a Kárpát-medencei ruszin értelmiség által napjainkban kiadott, hungarikumokat is tartalmazó könyvekről, hogy az ukrainisztikát tanulmányozó hallgatók használható ukrainisztikai jegyzeteket, tankönyveket vehessenek kezükbe. Külön ki kell emelni a magyar irodalom, Magyaror-

szág története, valamint a magyar költészeti antológia ukrán nyelvű kiadásainak megszervezését. Az újabb témák körébe tartozik a ruszin nyomtatott nyelvemlékek elemzése és fakszimilében történő megjelentetése, ill. az ukrán–magyar és magyar–ukrán szótári munkálatok.

A bibliográfia elsődleges rendezője az időrend. A kötet szerkesztője évenként, külön-külön jelölve vette számba az önállóan megjelent köteteket (A), a különböző időszaki kiadványokban megjelent tanulmányokat (B), a lexikoncikkeket (C), a konferenciákon elhangzott előadásokat vagy azok rövidített változatait (D), a bibliográfiákat (E), a megjelent recenziókat (F) és új elemként a perszonáliákat (G), hiszen az előző kötet ezeket nem vette fel. A (G) csoportba tartozó írások Udvari István életről, munkásságáról megjelenő cikkeket, tanulmányokat, köszöntőket, a vele készült interjúkat tartalmazzák. A csoportokon belül a tételek betűrendben követik egymást. A szerzővel jegyzett tételek is betűrendbe vannak rendezve, egy mezőn belül a címek betűrendje dominál.

A kiadványt részletes előszó vezeti be; megtalálható benne a földolgozott periodikumok jegyzéke, valamint mindkét kötet névmutatója. A lelkiismeretesen összeállított és ízlésesen megformált könyvecske, alcíméhez híven jó hozzájárulás egy jövőbeli ruthenisztikai (ukrainisztikai és ruszinisztikai) bibliográfiához.

ABONYI ANDREA

Lexikon des gesamten Buchwesens. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. I–IV. Stuttgart, 1987–1995. Anton Hiersemann.

A könyvekkel kapcsolatos ismereteket összefoglaló szaklexikonok közül nemzetközi viszonylatban is messze kimagasló jelentőségű a német Hiersemann cégnek immár közel két évtized során folyamatosan megjelenő *Lexikon des gesamten Buchwesens* elnevezésű vállalkozása. A joggal nagyszabásúnak mondható mű megjelentetésének megkezdéséről e folyó-

irat hasábjain már olvasható volt erről híradás: *Magyar Könyvszemle* 1987. 155–156. A rendkívül igényesen előkészített és azóta is szívós munkával, füzetek formájában, folyamatosan megjelenő szaklexikonnak 1995-ben immár a negyedik kötete záródott a „Lyser” címszóval. Ezért másfél évtized után érdemesnek, sőt szükségesnek tűnik a munkálatok előrehaladottával arról az érdeklődő szakemberek számára beszámolni.

Az egykor Lipszéban és most immár több mint félszázada Stuttgartban működő cég mindig is elkötelezettje volt a könyvekkel, és azon belül is különösen a régi nyomtatványokkal foglalkozó művek közreadásának. Kitűnő példája ennek a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Az ősnymtatványoknak ezt a lehető legigényesebb bibliográfiáját, amely a példányokat az egész világra kiterjedően közli, az első kötettől kezdve, vagyis már 1925-től a mai napig a Hiersemann cég jelenteti meg (vö. pl. *Magyar Könyvszemle* 1979. 313–315). De ugyanez a helyzet az összefüggő német nyelvterületen a 16. században készült nyomtatványok bibliográfiájának, az ún. VD 16-nek 1983–2000 között napvilágot látott kiadása esetében is (vö. *Magyar Könyvszemle* 1984. 261–264), amely összesen 25, nagyméretű kötetben mintegy 80 000 munka leírását tartalmazza a megfelelő mutatókkal.

Ilyen és ehhez hasonló kiadványsorozatokat és értékes monográfiákat megjelentető kiadó ezt a könyvekkel foglalkozó szaklexikonját első ízben már a két világháború között megjelentette. Most jelentősen bővítve és minden cikket teljesen új szöveggel adja közre. (Bővebben erről – részletes adatokkal alátámasztva – az említett, korábbi ismertetésben olvasható: *Magyar Könyvszemle* 1987. 155–156.) Az eredetileg öt kötetre tervezett kiadvány szövege azonban a munkálatok során jelentősen bővült, így alighanem hét kötetre lesz majd szükség ennek teljes kiadásához.

A címszavak száma csak öt számjeggyel fejezhető ki, míg a nemzetközi szerzői gárda tagjainak száma százakra rúg. Óriási szervezői feladatot jelent tehát a szövegek egyeztetése és

összehangolása, továbbá a viszonylag helyes arányok folyamatos megállapítása. Így nem csodálható, csak sajnálható, hogy e munkálatok során abba néha hiba is becsúszik. Az egyik ilyen esetnek éppen a jelen sorok írója a szenvedő érintettje. A Hess-féle „*Chronica Hungarorum* (Buda 1473)” címszó alatt szerzői névvel ellátott szövegbe ugyanis olyan mondat került, amelyet nem a lexikonban megjelölt személy írt, hanem az a szerkesztési munka során sodródott abba. Eszerint „Az ajánlás szövege aranyfestéssel nyomtatva, ez ennek első alkalmazása a nyomdászatban.” Ez a betoldás nemzetközi mércével mérve amúgy is rendkívül korai magyarországi nyomdászat technikai fejlettségének jelentős felértékeléséhez vezetett, amely azonban sajnos nem a tényeken, hanem félreértésen alapul. A fenti mondat ugyan valóban a magyarok törtélművének egyik kiadására vonatkozik, de azt nem Hess Budán 1473-ban, hanem Ratdolt Augsburgban 1488-ban állította elő.

Ez a botlás azonban csupán önkényesen kiragadott eset, és semmiféleképpen sem jellemző a lexikon egészére. Annak alapvető értéke éppen a könyvvel kapcsolatos ismeretanyagnak rendkívül széleskörű ismertetése a legfontosabb szakirodalom közlésével megbízható adathűséggel. Érvényes ez a megállapítás a jelesebb nyomdászok, kiadók és könyvkereskedők csoportjától kezdve az immár több mint félezer éves tipográfia (és az azzal szorosan összefüggő papírgyártás és könyvkötészet) fontosabb műszaki részleteinek ismertetésén át a jelentősebb könyvtárakig. De nem maradtak ki ebből a lexikonból a kéziratosság korának a fentiekkel párhuzamos, rögzítést igénylő adatai sem. Ezen felül a kötetek használói áttekintést kapnak a kiemelésre kíváncsi városok, területek, továbbá a világ szinte minden országának a könyvek előállításával (kiadás, nyomdászat), terjesztésével (kereskedelem) és használatával (könyvtárügy) kapcsolatos jelentősebb adatairól.

Magyarország is megfelelő módon kapott helyet a lexikonon belül ebben a földrajzi szempontból csoportosított áttekintésben is Buda-

pesttől Esztergomon át Kassáig. De a könyvvel kapcsolatban álló hazai személyek is szép számban szerepelnek abban, ráadásul neves szakemberek tollából: így pl. Korvin Mátyás (Csapodi Csabától, a kérdéskör első számú szakértőjétől), Eszterházy Miklós (Otto Mazaltól, az osztrák nemzeti könyvtár kéziratárának vezetőjétől), vagy Kner Imre és Izidor (Haiman Györgytől, a modern hazai könyvnyomtatás kiváló alakjától és annak nagy ismerőjétől). De nem maradt figyelmen kívül a könyvkötészet sem. Legyen itt elegendő megemlíteni a korvínák kötésekről Koroknay Éva által írt cikket.

De kitekintést nyújtanak a lexikon kötetei a könyvekkel határos területekre is: így pl. a levéltár- és a múzeumügyre is. De nem kizárólag az elmúlt századokra vonatkozó címszavak találhatóak a lexikonban, hanem a modern idők számítástechnikájának a könyvekkel kapcsolatos felhasználása sem maradt figyelmen kívül. Persze ilyen cikkek megírása meglehetősen hálátlan feladat, hiszen a rendkívül gyors fejlődés miatt a kézirat elkészültétől már annak megjelenésig a szövegnek egy része szükségszerűen meghaladottá válik. Mégis fontos, hogy adott időben az ilyen témakörök is rögzítésre kerüljenek.

A fentiekből is egyértelműen kiviláglik, hogy ennek a hatalmas és alapvető szaklexikonnak jelenléte minden jelentősebb helyen, ahol a könyvvel általában és annak történetével különösen behatóan foglalkoznak, nélkülözhetetlen: legyen az igényesebb közkönyvtár vagy magángyűjtő, könyvkereskedő vagy technikatörténész. Szerencsére, ha a tervezettnél valamivel lassabban is, de a nagy vállalkozás közreadása – igen magas színvonalon – továbbra is folytatódik.

BORSA GEDEON

Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens.
Herausgegeben von Kaspar ELM in Verbindung mit Dieter R. BAUER, Elmar L. KUHN, Gábor SARBÁK und Lorenz WEINRICH. Berlin, 2000. Duncker und Humboldt, 333 l. /Berliner Historische Studien, Bd. 32., Ordensstudien 14./

A pálos rend történetének egyik jellegzetes sajátossága a megújulási képesség. Kolostorai a rend múltjának válságos szakaszai után jelenleg több kontinensen működnek, s Európa több országán (Lengyelország, Magyarország, Horvátország, Szlovákia, Litvánia, Ukrajna, Németország, Svájc) kívül Ausztráliában, Dél-Afrikában és az USA-ban is élnek pálosok. A rend több évszázados története iránti tudományos érdeklődést ugyancsak jellemzi a periodicitás. Kisbán Emil két kötetes munkáját követően (*A magyar pálosrend története. I–II.* Bp. 1938–1940.) ugyan nem készült új, forráskutatáson alapuló összefoglalás, a rend történetének kutatottsága azonban az 1980-as évek óta erőteljesen felívelt. Tekintélyes számú szak tanulmány, tanulmánykötet és forráskiadás jelzi, hogy napjainkban jól elkülöníthető egy lengyel és egy magyar rendtörténetírói munkaközösség, amelyek életképességét egy-egy könyvsorozat bizonyítja („Studia Claromontana”, „Varia Paulina”).

A pálosok története iránt a német nyelvterületen is fokozódó érdeklődést tükrözi, hogy 1996. májusában a Bodensee-Festival keretében „Ein Eremitenorden aus Ungarn: die Pauliner. Geschichte – Struktur – Verbreitung” címmel tudományos konferenciát szerveztek Weingartenben. A három napos ülésszakra az előzetes program szerint húsz lengyel, magyar és német kutató jelentkezett előadással. A most bemutatandó tanulmánykötet bő válogatást közöl a nagyobbbrészt egyháztörténeti, hagiográfiai, könyv- és könyvtártörténeti, régészeti és művé-